

Z kroniki naukowej

ANTYHITLEROWSKI RUCH OPORU W III RZESZY I W POLSCE
— TEMATEM KONFERENCJI KOMISJI PODRĘCZNIKOWEJ PRL — RFN

Po opracowaniu, ostatecznym zredagowaniu zaleceń podręcznikowych¹ Komisja UNESCO Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Republiki Federalnej Niemiec do spraw podręczników szkolnych w zakresie historii i geografii przeszła do nowego, drugiego etapu pracy. Polegać on będzie na organizowaniu corocznych konferencji naukowych², na przemian w Polsce i w RFN, poświęconych wybranym problemom z zakresu historii stosunków polsko-niemieckich, których dokładniejsze zbadanie uznane zostało za niezbędne zarówno z naukowego punktu widzenia, a także z uwagi na potrzeby dydaktyczne. Uzgodniono również, że materiały z tych konferencji naukowych będą zawsze publikowane w obydwóch krajach jako uzupełnienie i rozwnięcie zaleceń podręcznikowych. Materiały te mają stanowić dodatkową pomoc dla autorów nowo wydawanych podręczników szkolnych. Ten nowy etap pracy komisji podręcznikowej PRL-RFN zapoczątkowała konferencja naukowa: *Antyhitlerowski ruch oporu w III Rzeszy i w Polsce*, która odbyła się w Łańcucie koło Rzeszowa w dniach od 2 do 4 czerwca 1977 r. Jej obrady otworzył przewodniczący Komisji UNESCO Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do spraw podręczników szkolnych w zakresie historii i geografii, prof. dr Władysław Markiewicz, sekretarz Wydziału I Nauk Społecznych PAN, a referat inauguracyjny obrady i zatytułowany *Ruch oporu — pojęcie i zjawisko* wygłosił prof. dr Franciszek Ryszka (Instytut Historii PAN, Warszawa). W konferencji uczestniczyło 36 uczonych, głównie historyków i politologów, z RFN i z Polski, którzy wygłosili 15 referatów i wysłuchali 40 wystąpień dyskusyjnych, co świadczy o intensywności obrad. Przyczynił się do tego w wysokim stopniu dobrze przygotowany program konferencji tak pomyślany, aby tematyka z sobą korespondująca referowana była na przemian przez uczonych z obydwóch krajów. I tak np. prof. dr Klaus Hildebrand z Uniwersytetu im. J. W. Goethego z Frankfurtu n.M. mówił o „politycznych koncepcjach w niemieckim ruchu oporu”, natomiast referent ze strony polskiej, prof. dr Czesław Madajczyk, dyrektor Instytutu Historii PAN, zapoznał uczestników konferencji z „dwoma nurtami politycznymi w polskim ruchu oporu”. Prof. dr Gotthold Rhode, dyrektor Instytutu Historii Europy Wschodniej na uniwersytecie w Mainz (Moguncji), przedstawił „problem niemiecki w polskim ruchu oporu”, zaś „sprawę Polski w niemieckim ruchu oporu” zreferował prof. dr Ma-

¹ Zostały one opublikowane. W Polsce zob.: *Zalecenia Komisji UNESCO Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Republiki Federalnej Niemiec d.s. podręczników szkolnych w zakresie historii i geografii*. Kwartalnik Historyczny z. 1, 1977, ss. 129-150 oraz „Przegląd Zachodni” nr 1, 1977, ss. 1-53 (w języku polskim i niemieckim). W RFN zob.: *Gemeinsame Deutsch-Polnische Schulbuchkommission, Empfehlungen für Schulbücher der Geschichte und Geographie in der Bundesrepublik Deutschland und in der Volksrepublik Polen*. Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig 1977, ss. 56. Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts für Internationale Schulbuchforschung Bd. 22.

² W trakcie opracowywania zaleceń podręcznikowych zorganizowana została pierwsza specjalistyczna konferencja naukowa poświęcona dziejom Zakonu Krzyżackiego. Zob. *Rola Zakonu Krzyżackiego w podręcznikach szkolnych Republiki Federalnej Niemiec i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Materiały konferencji historyków RFN i PRL — Toruń, wrzesień 1974 r.* Wrocław, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1976, 111 ss. Publikacja ta ukazała się staniem Wydziału I Nauk Społecznych PAN.

rian Wojciechowski, zastępca sekretarza Wydziału I Nauk Społecznych PAN. Dr Wolfgang Jacobmeyer, *Institut für Zeitgeschichte München* (Monachium), dał „ocenę polskiego ruchu oporu w świetle niemieckich dokumentów wojskowych i cywilnych”, natomiast „walkę zbrojną polskiego ruchu oporu” zrelacjonował w interesującym referacie doc. dr Bogdan Hillebrandt z Warszawy. Na konferencji w Łańcucie nie pominięto również problematyki podręcznikowej. „Niemiecki ruch oporu w polskich podręcznikach szkolnych” zreferowany został przez prof. dra Christopha Klessmanna z uniwersytetu z Bielefeld, a „polski ruch oporu w podręcznikach szkolnych RFN” zreferował niżej podpisany.

Jest sprawą oczywistą, że nie wszystkie problemy można było referować równolegle, na zasadzie dwugłosu, gdyż nie miały one zawsze „odpowiednika” w obydwu krajach. Taką specyficzną polską formą ruchu oporu było np. tajne nauczanie. Temat ten zreferował historyk dziejów oświaty w Polsce prof. dr Józef Miąso (PAN Warszawa). Tajne nauczanie z uwagi na swoją masowość, mimo niezwykle trudnych warunków konspiracji, stanowi jedną z najpiękniejszych kart dziejów prasy podziemnej w okupowanej Polsce. Dzięki niezwykłej ofiarności obywatelskiej wielkiej liczby nauczycieli wszystkich stopni, bardzo dojrzałej i odpowiedzialnej postawie młodzieży można było chociaż częściowo przeciwdziałać polityce oglupiania narodu polskiego i eksterminacji jego inteligencji przez hitlerowskiego okupanta. Polska była bowiem jedynym krajem okupowanym przez hitlerowskie Niemcy, który miał w podziemiu pełen system oświaty obejmujący szkolnictwo wszystkich stopni ze szkołami wyższymi włącznie. Konspiracyjnie działające szkoły wyższe istniały w kilku ośrodkach akademickich takich, jak: Warszawa, Kraków, Wilno i Lwów, przy czym w niektórych miastach, np. w Warszawie, działało kilka wyższych szkół w podziemiu. Jedną z nich był Tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich, który zorganizował także filie w kilku miastach prowincjonalnych: Kielcach, Jędrzejowie, Częstochowie, Milanówku, Grodzisku Mazowieckim, Ostrowcu Świętokrzyskim i w Radomsku. Uczelnia ta jako jedna z pierwszych doczekała się osobnej monografii³.

Szczególnie głębokie wrażenie wywarła na wszystkich uczestnikach konferencji osobista relacja prof. dr Marii Wawrykowej z Uniwersytetu Warszawskiego o formach tajnego nauczania w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu.

Podsumowania konferencji dokonał z ramienia gości prof. dr Karl Dietrich Erdmann z uniwersytetu w Kiel (Kilonii), zarazem przewodniczący Międzynarodowego Komitetu Nauk Historycznych, a ze strony gospodarzy prof. dr Antoni Czubiński, wicedyrektor Instytutu Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Obydwaj mówcy zgodni byli w wysokiej ocenie poziomu naukowego konferencji, jej rzeczowej i twórczej atmosfery oraz osiągniętych przez nią rezultatów. Do pełnego powodzenia konferencji przyczyniła się również bardzo sprawna organizacja spoczywająca w rękach dyrekcji Instytutu Historii PAN w osobach prof. prof. Czesława Madajczyka i Janusza Tazbira oraz ofiarnych jego pracowników. Podkreślić również należy pomoc ze strony dyrekcji Państwowego Muzeum w Łańcucie, dzięki której zapewniono konferencji dobre warunki pracy i piękną oprawę.

Zbigniew Kulak

³ W. Kowalenko, *Tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich. Uniwersytet Poznański, 1940 - 1945*. Poznań 1961, Instytut Zachodni, 238 ss. Badania nad okupacją niemiecką w Polsce t. VII. Zob. też: *Uniwersytet Ziemi Zachodnich i Tajne Kursy Uniwersyteckie 1939 - 1945. Półkłosie wspomnień*. Do druku przygotował J. Wikarjak. Poznań 1972, 291 ss. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, seria *Dzieje UAM* nr 8.